

Društveno poslanje Crkve – pravoslavna i patristička gledišta

Sorinel Pătcăș

„Aurel Vlaicu“ Sveučilište u Aradu, Interdisciplinarni doktorski studij
sorinpatcas68@yahoo.com

UDK: 271:2-44

Pregledni članak

<https://doi.org/10.32862/k1.13.2.5>

Sažetak

Mnogi teolozi i sociolozi tvrde kako je za reafirmaciju socijalne i postmoderne izvorne čovjekove slike i sličnosti s Bogom potrebno čovjeka iznova pretvoriti u „cjelovitu osobu“, sa svim njegovim duhovnim, religijskim ili kulturnim potrebama, a za to je svakako potreban složen teološki pristup. Ova vrsta pristupa, poznata kao socijalna teologija, uključuje društvenu i teološku dimenziju u kalcedonskom jedinstvu te moralno regulira odnos čovjeka i društva, napose odnos između Crkve i modernog te postmodernog sekularnog društva.

Ovim izrazom Pravoslavna Crkva i teologija žele ponovno afirmirati društvenost, baš kao što „sekularizirana kultura doživljava ponovnu afirmaciju religije, koju je prenijela u sferu privatnosti ljudskoga života“; poziva na društveni dijalog, suradnju i uzajamnu odgovornost, sa svrhom afirmiranja „suvremenog pojedinca“.

Ključne riječi: poslanje, Crkva, socijalna teologija, crkveni oci, Pravoslavna Crkva.

I. Uvod

S povijesnog gledišta, kršćanska se Crkva u povijesti pojavljuje na Pentekost, pod znakom Uskrsa i u duhu evanđelja kojim je Duh Sveti nadahnuo apostole i sve druge koji su se tada našli u Jeruzalemu (Mircea 1995, 62).

Već je odabir dvanaestorice apostola bio znak univerzalnosti evanđelja Isusa Krista: „Zato idite i učinite sve narode učenicima“ (Matej 28,19), kao što i prisutnost pripadnika velikog broja naroda na Pentekost (Dj 2,9-12) pokazuje da Abrahamov, Izakov i Jakovljevi Isus „Bog nije pristran. Naprotiv, njemu je mio u svakom narodu onaj koji ga priznaje i čini što je pravedno. Ovo je uputio Izraelovim sinovima, navješćujući im kao radosnu vijest spasenje po Isusu Kristu, koji je gospodar svega“ (Djela 10,34-36).

Ovo je jedna od temeljnih postavki Novoga zavjeta koju je kršćanska Crkva morala braniti od samih početaka. Misionarska putovanja Crkve imaju svoje duboke temelje u univerzalnosti spasenja, u Isusu Kristu i kroz njega. Suprotstavljajući se tendenciji vjerovanja da je Crkva „kršćanska“ zajednica, izolirana od svijeta, Prvi ekumenski sabor u Niceji 325. godine je koristio jedinstvenu i originalnu teološku definiciju kako bi se ustvrdilo da je Isus Krist „onaj koji je za nas ljude i za naše spasenje sišao s neba“. On je „za nas ljude“ oblikovao misionarsko i društveno kršćansko ponašanje.

Kršćanska se Crkva od samih svojih početaka afirmirala u najmanje dva konfesionalna smjera: jedan se odnosio na upravljanje unutaršnjim životom vjernika, na liturgijski i društveni život kršćanske zajednice; dok se drugi odnosio na propovijedanje evanđelja onima izvan zajednice: „Ušao si – govorahu mu – k neobrezanim ljudima i jeo s njima“ (Dj 11,3). Crkva se, dakle, pojavljuje kao euharistijska zajednica (Bobrinskoy i Bisericii 2004, 103-108), a Bog već otkupljuje narod koji se okuplja zajedno u povijesti spasenja u spomen na Božja djela, živeći novi život u Duhu Svetom, ali sada kao apostolska misionarska društvena zajednica koja ima posebnu svijest o onima koji vjeruju (Dj 11,17).

Možemo uočiti da pravoslavnost uvijek združuje duhovni element s onim socijalnim. „Proces svetosti, kaže teolog, jest najsvetija pravoslavna samaritanska služba, iskustvo filantropije, iskustvo nasljedovanja Krista putem žrtvovanja za svakog čovjeka. Asketizam, koji je toliko karakterističan za pravoslavlje, ne predstavlja samo vježbu pročišćenja, već je i izraz svijesti o solidarnosti s onima koji su u potrebi“ (Plămădeală 1980, 299).

II. Društveno poslanje Crkve

U skladu s pravoslavnim nazorima, društvena misija Crkve iznimno je važna, ali ne može i ne smije biti odvojena od njezina sakramentalnog poslanja koje predstavlja specifično poslanje Crkve. Ostali državni akteri, a posebice država sama, trebaju brinuti o društvenom životu svojih građana, dok bi prvi prioritet Crkve trebao biti duhovna briga za stanovništvo, za spasenje njihovih duša, ali bez zanemarivanja materijalnog aspekta ljudskog življenja (Matej 6,33).

Ne moramo razdvajati sakramentalni dio od socijalnog, ali se isto tako ne

trebamo fokusirati samo na društvenu aktivnost Crkve i pritom zaboraviti njezinu sakramentalnu ulogu. Naš Spasitelj nije došao sa socijalnim ili ekonomskim planom za rješavanje problema svoga vremena, već nam je dao vjersko otkrivenje, koje treba razumjeti kao beskonačni izvor nadahnuća moralnog ponašanja vjernika u svim vremenima.

Poslanje Isusa Krista je bilo vjerske, mistične i svete naravi, a On sam nije bio preokupiran njegovom društvenom dimenzijom. Što može značiti činjenica da je Spasitelj sve zakone i proroke sazeo u ljubav prema Bogu, kada je gotovo polovica te iste zapovijedi usredotočena na organiziranje čovječanstva za život zajedno u Svetom Duhu ljubavi prema Isusu Kristu, Sinu Božjemu?

Još jedan dokaz tomu dobivamo od samoga Spasitelja, kad On drugom prilikom sažima zakon i proroke u zapovijedi: „I kao što biste željeli da ljudi čine vama, isto tako činite i vi njima.“ Baš kao i Spasitelj, tako i sveti apostoli odlučuju dati prioritet duhovnom aspektu, pa tako i Crkva čini tijekom povijesti. Ali Crkva nije mogla zanemariti društveni dio svog poslanja, kao što ga nije zanemario ni sam Isus Krist. I to je zato što u Božje kraljevstvo dolazimo odatle, sa Zemlje. U tom smislu suvremeni teolog kaže: „Moramo se sjetiti da bez potpunog identificiranja Božjeg kraljevstva s društvom i vremenom – drugog poslanja Crkve, nećemo biti u stanju ostvariti niti njezino prvo poslanje. Božje kraljevstvo se pritom otvara zemaljskom društvenom životu“ (Abrudan 1981, 154).

U Djelima apostolskim vidimo da je ova tema smisljeno afirmirana, uglavnom na način predstavljanja života kršćana u samim njegovim počecima. Tako se isprva pokazuje suština života prvih kršćana: „Oni su bili postojani u apostolskoj nauci, zajedničkom životu, lomljenju kruha i u molitvama“, a zatim govori o najvišoj vrsti ljubavi – Agape (Dj 2,42). Bez svake sumnje, Crkva ostaje vjerna svom poslanju tako što, nastavljajući spašavati, također nastavlja i služiti (Stanić 1972, 338).

Svojim uzašašćem i svojim djelima Isus Krist u samome sebi sažima cjelokupno Božje ponašanje, djela ljudskosti i sve ljudske interakcije u jednoj riječi: „filantropija“ (1 Tim 3,4), što znači ljubav prema čovječanstvu, milosrđe, dobročinstvo, milostinju, ljubaznost, pomaganje, pravdu, uslužnost, naklonost itd.¹

Pozvani smo biti Božja djeca i biti blisko vezani uz Njega. No put do Boga ide preko našeg bližnjega. Avva Dorotei prikazuje taj put vrlo dobrom usporedbom:

„Zamislimo krug iz kojega se zrake šire od njegova središta. Što se duže protežu izvan kruga, to su udaljenije od središta i međusobno. Vrijedi i obrnuto. Što su zrake bliže središtu, bliže su jedna drugoj. Sada zamislimo da ovaj krug

1 Rumunjska, grčka i ciparska Pravoslavna Crkva uglavnom koriste izraz *filantropija* kao pojam za socio-đakonalni aspekt, dok ruska, bugarska, srpska i ukrajinska Pravoslavna Crkva koriste izraz *milosrđe*.

predstavlja svijet, a da su zrake naši putevi u svijetu. Središte jest sam Bog. Kad netko želi doći do središta, do Boga, približava se Bogu, približavajući se pritom sebi sličnima. No vrijedi i obrnuto. Kada se netko udaljava od Boga, udaljava se i od sebi sličnih. Čovječanstvo se, dakle, može susresti samo u središtu, gdje ljudi oblikuju sveto-ljudsko tijelo, jedinstvo sklada; ali samo ako se približe sebi sličnima, približavaju se pritom i Bogu“ (Ivan 14, 2.20.23).

Kao kršćani, ne možemo zanemariti društvo ili svijet u kojem živimo te prebivati u „bjelokosnoj kuli liturgijskog prostora“. Naša je dužnost „istjerati“ iz svijeta ono što je loše i „rekristijanizirati“ – dati kršćanski smisao onome što već podrazumijeva društvenu, kulturnu, znanstvenu, građansku, ekonomsku i svaku drugu vrijednost; jer život svakog pojedinca utječe na druge, a crkveni je život vrlo dobro organiziran s đakonskog gledišta; filantropsko djelovanje čini Crkvu „socijalnom“.

Imajući to na umu, mislimo da postoji potreba za živom socijalnom teologijom, misionarskom i praktičnom, a ne onom koja se promatra kao teologija za civilno društvo, odvojena od one u Crkvi, već ona koja se shvaća kao posljednja prilika za iscjeljenje svega „društvenog“, pri sprječavanju slobodnog pada u sekularizam, pri ponovnom suobličavanju s Njegovim Presvetim Tijelom.

To podrazumijeva zajedništvo s Bogom, s drugima, sa samim sobom i prirodom. Da bi se to dogodilo, Crkva mora ostati trajna veza s božanskom milošću kao svojim prvim prioritetom, ali je pritom jednako važno ne izgubiti vezu sa svijetom u kojem vjernici žive. Da bi održala ovaj poredak, sustav prioriteta i ravnotežu, Crkva mora i nadalje djelovati na društvenom polju i ne smije se promatrati kao zamjena za državu te razumijevati samu sebe kao davatelja socijalnih usluga, koji zapravo preuzima ulogu države.

J. Moltmann (1977, 289) piše da je „naše razmišljanje već operacionalizirano jer tražimo istinu, a poznajemo je samo u praksi. U iskušenju smo napraviti program iz svake nade u koju vjerujemo. A to ne predstavlja vrijednost po sebi.“ No u pravoslavlju dinamika života i prirodnosti ima prioritet ispred svake realizacije i upravljanja. Drugim riječima, Pravoslavna Crkva ne može pasti i srušiti se u puki društveni aktivizam, kao što su pale druge crkve na Zapadu, što je smanjilo smisao njihova društvenog služenja, praktično afirmirajući frazu: „Crkva koja nije uključena u služenje, ne služi ničemu“ (Eine Kirche, die nicht dient, dient zu nichts). Crkva se prije svega treba usmjeriti na svoje duhovne dužnosti, a potom na socijalno – filantropske, ali s jasnom kršćanskom motivacijom, u Isusu Kristu i Njegovoj Crkvi, pod nadzorom i blagoslovom Svetoga sinoda.

Dimenzija milosrđa, koja je sadržana u apostolskom i povijesnom naslijeđu, zajedno s iskustvom Crkve da služi bližnjemu, daje smisao đakonsko-filantropskom činu jer dolazi iz beskonačnog izvora Duha Svetoga (Grun 2005, 78). Imajući to na umu, carigradski nadbiskup i ekumenski patrijarh Bartolomeu I. kaže: „u pravoslavlju se ne može zamisliti filantropija bez sinodalnosti, kao što nema ni supsidijarnosti bez sinodalnosti“ (Neagu 2005, 6).

Pod pojmom supsidijarnosti pravoslavlje definira vlastitu odgovornost i inicijativu uključivanja u društveni život, koji je dio života Svetoga Tijela Isusa Krista (Ef 5,23), ali se prednost ipak daje duhovnom poslanju, ne zanemarujući pritom važnost društvenog poslanja Crkve. Dakle, u odnosu s državom ili civilnim društvom, Crkva djeluje prema načelu supsidijarnosti,² ali se to treba razumjeti kao njezino prirodno poslanje u svijetu; ne predstavljajući to kao sporedni ili manje važan način djelovanja, već kao prioritet koji proizlazi izravno iz zahtjeva Isusa Krista (Mt 22,2).

U tom kontekstu Crkva ustaje i blagoslivlja djela koja dolaze iz okruženja neposrednog ljudskoga življenja, kako pojedinačna tako i ona društveno organizirana, dakle, ne samo ona koja su potaknuta izravno od Svetoga sinoda. To naglašava slobodu, dostojanstvo, prava i dužnosti čovjeka, koji je pozvan da „na Njegovu vlastitu sliku i priliku“ opravda djelovanje i angažiranost Crkve. U tom smislu ljudsko biće ima prednost pred bilo kojom institucijom na Zemlji. U ovom slučaju, prioritet ima čovječanstvo, kao osoba, a institucije imaju nižu razinu važnosti.

III. Biblijski i patristički temelji socijalne misiologije

Da, Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina da ne pogine ni jedan koji u njega vjeruje, već da ima život vječni (Iv 3,16). Božja providnost, koja izlazi iz Presvetoga Trojstva, djeluje na sve: liječi bolesti, tjera demone, brine o tužnima, pomaže onima koji su u potrebi: siromašnima, siročadi, udovicama, gladnima, žednima, strancima, zatvorenima, golima i bosima, bespomoćnima, shrvanima tugom, zarobljenima, umirućima, prezrenima, potlačenima, napuštenima, iskvašenima, napadnutima itd.

Za sva takva korisna djela i provedbu svoga društvenog poslanja, rumunjska je Pravoslavna Crkva, kao dio Opće Pravoslavne Crkve, kao dio svoje socijalne doktrine, usvojila listu biblijskih i patrističkih temeljnih postavki (vidi Vizitium 2001) od kojih ćemo izdvojiti samo one najvažnije za ovu studiju. U pravoslavnoj se tradiciji posebno ističu sljedeći biblijski tekstovi:

„Neka je hvaljen Bog i Otac Gospodina nešega Isusa Krista, Otac milosrđa i Bog svakovrsne utjehe“ (2 Kor 1,3).

“koji nas utješi u svoj našoj nevolji, tako da mi možemo svakovrsnom utjehom, kojom nas same tješi Bog, tješiti one koji se nalaze ma u kakvoj nevolji” (2 Kor 1,4).

- 2 Princip nalazimo u papinskoj enciklici *Quadragesimo anno* (1931.), a taj se temelji, kako na slobodi i dostojanstvu čovjeka kao osobe tako i na strukturi i posebnosti malih zajednica, koje se kao takve mnogo lakše same organiziraju i dobro poznaju neposredne potrebe ljudi.

“Zahvaljujući milosrdnom srcu Boga našega, zbog koga će nas pohoditi Sunce sa visine” (Lk 1,78).

“Ali Bog koji je bogat milosrđem – iz svoje velike ljubavi kojom nas je ljubio” (Ef 2,4).

“nas koji smo bili mrtvi zbog grijeha, s Kristom oživi – milošću ste spašeni” (Ef 2,5).

“S njim nas i uskrisi i s njim postavi na nebesima, u Kristu Isusu” (Ef 2,6).

“u kome imamo otkupljenje njegovom krvlju, oproštenje grijeha, prema bogatstvu njegove milosti” (Ef 1,7).

“Tko ne ljubi, nije upoznao Boga, jer je Bog ljubav” (1 Iv 4,8).

“U tome nam se očitovala ljubav Božja što je Bog poslao na svijet svoga jedi-norođenog Sina da živimo po njemu” (1 Iv 4,9).

Jedan od najvažnijih crkvenih otaca, sv. Bazilije Veliki (1989, 225), pamti dvije velike prispodobe o žrtvi: sluga Božji, Mojsije, radije je izbrisao svoje ime iz Božje knjige nego da njegovu narodu ne bude oprošten grijeh; a Pavao se molio da se njegova braća spase iako bi on u tom slučaju bio proklet od Krista.

Blaženi Augustin Hiponski (1985, 65) molio se u svojim Ispovijestima: „Primio sam blagodat ljudskoga mlijeka. Nisu moja majka ili redovnice napunile moje grudi, nego Ti, kroz njih... pusti me, ali pusti me da ti govorim, Ljubavi, što je zemlja i Pepeo... Tvoja je milost ono o čemu govorim ...“ Na drugome mjestu, blaženi Augustin kaže: „Zovem te, Bože moj, moja milosti, hvala ti na svemu što si za mene učinio i nisi zaboravio onoga koji je zaboravio tebe“ (1985, 287).

Još je nekoliko važnih ideja u patrističkoj i pravoslavnoj tradiciji vrijedno spomenuti, makar samo ukratko:

Čovječanstvo se promatra iz vjerničke perspektive s kristološkom sudbinom jer je njegovo podrijetlo u Isusu Kristu. Pravo ljudsko biće „rođeno je kad je Isus Krist došao u život i rodio se među nama“ (Cabasilas 604A) te je Isusov rođendan, dakle, istovremeno i „rođendan čovječanstva“ (Basil 1473A). Ljudi su teološki zamišljeni te da bi bili stvarna ljudska bića, moraju živjeti teocentrično i kristocentrično. Kad poriču Boga, negiraju i uništavaju sami sebe (Nellas 2002, 77). S antropološkoga gledišta, ljudi predstavljaju samo središte đakonske-filantropije. Oni se mogu razvijati vjerovanjem i ljubljenjem Boga, tako što bivaju ljubljeni i zbrinuti od Boga (2 Kor 1,3). Bog nije objekt, već subjekt znanja i ljubavi; odnos između Njega i nas samih nije moguć putem znanja, već našim sjedinjenjem s Bogom kroz ljubav. Filantropski trinitarni karakter vezan je uz doksoloski karakter. Zato svaka molitva počinje blagoslovom Svetoga Trojstva. Bog je izvor nadahnuća, snage i pomoći tijekom našega filantropskog služenja. Služenjem imitiramo životni stil Presvetoga Trojstva. Bog, koji se uključuje među nas kroz život Isusa

Krista, nije pojedinac, već je dio Svetoga Trojstva. Božje lice, na čiju je sliku oblikovano čovječanstvo, ne odnosi se samo na Njegovu individualnost, već sudjeluje u njegovoj cijeloj naravi, podrazumijevajući sve međuljudske i društvene interakcije čovječanstva. Iz Svetoga Trojstva izvire cijelo naše postojanje (Bria 1969, 777-787). U svojoj ljudskoj zajednici čovjek otkriva božansku prisutnost (Pavel 1967, 182-190). Zapravo, naša ljubav prema drugima proizlazi iz naše ljubavi prema božanskom, predstavlja njezin vidljiv i praktičan dio te naše sudjelovanje u Presvetome Trojstvu (Stăniloae 1978, 402). Trinitarni misterij nije teoretski koncept, već središte živog bića i onoga što postajemo kao kršćani. Omogućava nam sve što trebamo znati i potiče na uzajamnu solidarnost.

IV. Zaključak

Možemo zaključiti da, iako socijalno poslanje Crkve u pravoslavnoj tradiciji nije toliko razvijeno kao, primjerice, u katoličkoj, postoje pokušaji da se dublje istraže teološke i biblijske pretpostavke pravoslavnog razumijevanja socijalne dimenzije poslanja Crkve. Kao što smo vidjeli, za to postoje snažni kristološki i biblijski temelji, ali najvažnije izvorište pravoslavnog promišljanja u tom smislu ostaje još uvijek patristička tradicija. Svi smo pozvani vratiti se na te čudesne izvore svoje vjere i poslanja te na usklađivanje njihovih postavki sa suvremenim djelovanjem Crkve u svijetu.

Bibliografija

- Abrudan, Dumitru. 1981. "Dimensiunea socială a Împărăției lui Dumnezeu", in: *Studii Teologice* 1-2, p. 154.
- Augustine, St. 1985. *Scrieri alese*, în: *PSB*, vol. 64, EIBMBOR, Bucharest.
- Basil the Great. 1989. *Scrieri*, partea a II-a, in: *PSB*, vol. 18, EIBMBOR, Bucharest.
- Bobrinskoy, Boris. 2004. *Taina Bisericii*, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia.
- Bria, Ion. 1969. "Sensul activ al speranței creștine", in: *Glasul Bisericii* 7-8, pp. 777 – 787.
- Cabasilas, Nicholas. *Despre viața în Hristos*, 4, PG. 150, 604A.
- Grun, A. 2005. *Buch der Lebernskunst*, Freiburg im Breisgau.
- Mircea, Ioan. 1995. *Dicționar al Noului Testament*, EIBMBOR, Bucharest.
- Moltmann, J. 1977. "Welche Einheit", in: *Okumenische Rundschau* 26, p. 289.

- Neagu, Vera Maria. 2005. „Diaconia în România astăzi, o provocare pentru Biserică și Societate”, *Viața cultelor*, nr. 594 of 17 March, Sighișoara, information nr. 6.
- Nellas, Panayotis. 2002. *Omul – animal îndumnezeit*, Ed. Deisis, Sibiu.
- Pavel, Constantin. 1967. “Aspectul teologic al solidarității umane”, in: *Ortodoxia* 2, pp. 182 – 190.
- Plămădeală, Antonie. 1980. “Idei sociale oglindite în viața și activitatea Sfântului Vasile cel Mare”, in vol. omagial *Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, (col. *Biblioteca Teologică*), EIBMBOR, vol III, Bucharest.
- Stăniloae, Dumitru. 1972. “Biserica slujitoare în Sfânta Scriptură, în Sfânta Tradiție și în teologia contemporană”, in: *Studii Teologice* 5-6, p. 338.
- Stăniloae, Dumitru. 1978. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, EIBMBOR, Bucharest.
- Vizitiu, Mihai. 2001. *Filantropia divină și Filantropia Bisericii după Noul Testament*, Ed. Trinitas, Iași.

Prevela s engleskog Dalia Matijević

Sorinel Pățaș

The Social Mission of the Church: Orthodox and Patristic Perspectives

Abstract

Many theologians and sociologists claim that in order to restore the social and postmodern man's original image and resemblance to God, turning him into a “complete person,” with spiritual, religious, or cultural needs, it is needed a complex theological approach. This approach, known as Social Theology, includes both a social dimension and a theological one in a Chalcedonian unity and morally regulates the relationship between man and society, between Church and modern and postmodern secular society.

By means of this term, the Orthodox Church and Theology want to recover the social, just as “secularized culture experiences the recovery of religion, which it has transferred to the private sphere of people's life;” it summons the social to dialogue, collaboration and mutual responsibility, in order to recover the “contemporary individual.”